

ترى به رهه مېكى له

کورده ستاندا

نووسینی: مولود قادر بېخالی

● ترى به رهه مېكى تابووری و به که لکه ●

گومان له ودا نیه «ترى» میوه یه کی زور کونه و ته مېنیکى
هیجگار دوورو دریزی له میژوی ژيانی ناده میزاددا هیه
بوپی سه لماندنې هم رایه ش ده لنین «ته ورات» باشرین
به لگه یه و زور به روونی ته وراستی یه درده خات و به
ناشکرا ناوی ته و میوه یه ده هینى هردیسان له زور
ته فسانه ی کونیشدا باسی لیه کراوه ئیتر له ووه به چاکی
بومان ساغ ده بیته ووه که ترى میوه یه کی کونه و مروف هر له
زووه و ناسیویتی و وه کو به رهه مېكى تابووری و به که لک به
کاری هیناوه و سودی لی وهرگرتوه .

● ترى به رهه مېكى تابووری و به که لکه .

● کاری به رده وام له پیناوی به رهه مېكى چاک دا .

● به زه وان .

● به رهه مې به زه کان که ی پنده گات و چون ساغ
ده کریته ووه .

● خو ناماده کردن بو هیناوه به رهه مې میوژو دوشاو .

● جوړه کانی ترى . . رینی ترى و میوژو دروست کردن .

● هه لگرتن و پاراستنی میوژو، دروست کردنی دوشاو . .

● نه رک و ماندو و بونیکى زور له پیناوی زیان و
گوزهرانیکی چاکتردا . .

به لām نهووی زیاتر جیگهی سهرنجه نهوویه که تا ئیستا نهزانراوه ئهم میوهیه له چ ولاتیکیدا بویهکم جار پیدابووه، ئهگهرچی هندی جار و باس دهکرتی که له سهرووی ولاتی چین و دهوویهری هیندوستان سهری هه لداوه و بلاویوتهوه، داری میویش یهکیکه لهو داره جوانانهی له سروشتدا بهرچاومان دهکمون و سهرهرای جوانی یهکیشی گهلی سوودی ئابووری و پزشکی هیه، نهووتا گهلا میو له زوربهی ناوچهکانی ولاتدا وهکو کهرستهیهکی سهرهکی بو چیششت لینان به کاردی وهبهتایهتی بو «یاپراغ» که له کوردهواریدا زور باوه، ههر ئهو که لک و سوودهیشه زیاتر وای لیکردوه که له زوربهی باخچهی مالهکاندا شوینیکی تایهتی ههبت و کهپری جوان و زیکوینیکی بو دروست بکرتی.

نهووی ناوچه شاخاویهکان گهرا بی، گهلی باخ و باخچهی بهراوو دیمهکاری دیتهوه بیر، بو نمونه ئهو رهزه دیمهکارانهی له سهر گردولکه و داوینی چیاکان دهپیزان، جوانترین تابلوی سروشتی بوون و پهنگی سهوزی گهلا میوو هیشوه تری گهوره و دهنگ رهش و زهره سیحریکی خوایی بوون ئهو ناوهیان دهپازاندهوه.

دهیهها به لکو سهدهها خیزانی کوردهواری له ناوچه شاخاویهکاندا بو دابین کردنی ژیان و گوزهران و بهرپوه چوونیان پهنايان وه بهر ئهو میوهیه دهبردو له ناوچهکانی خویاندا په زیان داده چاند و تارادهیهکی چاک باری زانی سالانهی خویانیان پی مسوگر دهکرد، به لکو لهویش زیاتر به دریزی ته مه نیان ئهم کاره دهبووه پیشهیهکی سهرهکی نهوان و له باوکه وه ده مایه وه بو کورو کوره زاو ئیتر دریزی پی ده درا، ته نانهت هندی لهو خیزانانه تاوه کو ئیمروش ههر له سهر ئهم پیشهیه ماون و پهریان پی داوه.

ههروه کو گوتمان زوربهی ئهو خیزانانهی له ناوچه شاخاوییهکاندا ده ژیان، باری گوزهرانیان بهو بهرهمهوه به سترابووه که له رهزکانیه وه وه دهستیان دهکوت، ههرپوهش به شیوهیهکی فراوان بایه خیکی زوریان به

دانانی رهزی دیمهکاری ده دا به پیچهوانه ی ئهم سهردهمه ی ئیستامان ئهگهرچی ئهو ئامیرو کهل و په لانه ی ئیمرو هاتوونه ته کایه وه ئهو په ره سه ندنه ی له بواری ته کنولوز یادا وه ده ست هاتووه ئه گهر به راوردیان بکهین له گه ل را بردودا جیاوازی یه که یان ئاسمان و پرسیمانه، که چی به پیچهوانه وه ده بینین روژ له دوا ی روژ ئهو به ره مه زوره ی جار ان له رهزه کان وه گیر دهکوت ئیمرو خه ریکه نه وه که ههر کم ده بیته وه، به لکو رهزه کانیش به ره و نه مان و کوربوونه وه ده چن و ئهو خیزانانه ی که له سهر ئهو رهزه دیمه کارانه ده ژیان، کومه ل کومه ل پروو له شاره کان دهکون و ده بته باریکی گران به سهر شانی کریکاری نیو شاره کان و کار دهکونه سهر باری ژیان و گوزهرانیان.

نهو له کاتیکیدا پرووده دات که - وه کو گوتمان - ئامیرو کهلو په لی تازه بابته که له کشتوکالدا به کاردی زور له جار ان پشکه وتوتو ره و کارکردن لهو بواره دا زور هاسانتر بووه و هو ی گواسته وه ی به ره هم له سهر چاوه ی به ره مه مه که وه بو بنکه ی فروشتن له شاره کاندا زور زور په ری سه ندو وه و خیراتربووه، ئه مه جگه له وه ی که له پرووی نرخیشه وه گوزرانیکی زور گه وه پروی داوه و سوودی فروشتنی به ره مه که دهیه ها جار له جار ان زیاتر بووه.

● کاری بهردهوام له پیناوی بهرهمینکی چاکدا ●

هه لبه ته زور له ئیمه ئهو دیمه نه جوان و دلخوش که ره ی بینیه که له ناخه لیوه ی ره شه می «مانگی شوبات»، له نهو روزدا ناوچه شاخاویهکانی دهگریته وه، یه کی گهر به وردی سهرنجی ئهو ناوچانه ی بدایه زور به چاکی ئهو مال و مندال و رهزه وانانه یان ده دی که وه کو پوو ره ی ههنگ ویزه یان ده هات و به نیو رهزه کانیاندا ده هاتن و ده چوون و ده جو لانه وه، لهو وه ره زی سالاکومه ل کومه ل ده چوونه نیو رهزو ده که وتنه پاک کردنه وه ی داری میوو برینی ئهو لقه کون و وشکانه ی به قاشوکانه وه ده بوون، چونکه ئه گهر دار

مېوكان له كاتې خوږېداو پېش پشكوتنې له ولقانه پاك بكرېته وه. ټووه بهرهمهكه ي گه لې چاك ده بې و «بولې» ده نكي هيشوه كانې ته واو خړو گه وړه به گوشت تر ده بن، به پېچه وانه پېش خاوين نه كړدنه وه ي دار مېوه كان و نه پرېني لق و پوې كون و بې كه لك له كاتې خوږېدا، له تهك پاك نه كړدنه وه ي كرش و كال و پووش و په لاش ده وړيكي سېلې ده بوو بو بهرهمهكه و هيشووه تر ي يه كان زور نارېك و ناته واو ده بوون و له جياتي زياد بووني بهرهم لق و پوې ووشك و بې كه لك پهرې ده سېندو زېده ده بوو تا وې لېده هات دواي چهند ساليك روزه كه كور ده بووه نه ده ما .

● روزه وان ●

هروه كو له پېشه وه گوتمان له ناخه لېوه ي رېشه مې - «شويات» سوله نه وروژدا ده بې قاشو بگيرنې بو چانندن، ټيتر روزه وانه كان له و و روزه دا زه و يه كانيان خوش ده كن و شوېني تايبه تي «واته قورتي بچووك بچووك» ديارې ده كن و له نيوان همر قورتيك و يه كيكي تردا چهند ههنگاونك ماوه به جي ده هيلن و همر دوو «قاشو» له نيو قورتيكدا ده نيورنې، ټووه ي بشپوه ي روزه كه ي باش بيت، له كاتې قاشو چانندا نه ختيك ناوي له ژير ده كات و، ټهگر زه و يه كه ش ته رېست ټووه ي ناوي له دواي ته واو بووني چانندنې قاشوكان به يهك گاسني جووت ده كريت و له سالي دووهه مېش دا گاسنيكي تر ده كريت و له سالي سېهه مېش ژيره وه ي مېوه كان «قاشوكان» ده درېته وه وړه گي همر قاشو يه كي له سهره وه بيت - واته به دهره وه بيت ده پېر تاوه كو قاشو كه زووتر هه لچيت و به هيز تر بيت، زور جار وا ده بيت له سالي سېهه مېش كه روزه ده بېرته وه گهر «به ياره كه» چاك و به هيز بيت ټهوا تاك تاك قاشوكان به رده گرن و دينه بهرهم ، له گه ل ټهوه شدا ده بې بو جاري سېهه م جووت بكرېته وه و له مانگي نيساندا «پېمه ره»

ده كريت و دوا به دواي ټهوه پېش وهر د ده درېته وه . . به لام له بهر ټهوه ي روزه وانه كانې ټيستا له رابردو و پېسور ترن و شاره زايي يه كي چاكيان له باره ي ټيشوكاري روزه وه ده ست هيناوه، له كاتې چانندنې قاشوكان هه لده ستن همر له سهره تاوه قاشوكان بهرام بهر يه كترې ده چين بو ټهوه ي بتوانن له كاتې خوږېدا راست و چه پ جووتې بكن، بهم شيويه له پېمه ر كړدن رزگار يان بووه . گه لې جارېش له مانگي تشريني يه كه مېدا كه ده كاته ريكه وتي گه لا ريزان روزه وانه كان مشووري ټووه ده خون كه زه و ي تازه ټاماده بكن و روزه نوې دابنې بو ټهوه ي زستاني به سهردا بيت و سهرماو سړو بهر بچينه ژير قاشو مېوه كان و سووي لي وهر بگرن و باش رېگه دابكوتن، همر رېزيكېش له و كاته دا دابنرې ټووه پېي ده لين دوو كزي و ټهوه جوړه روزه پېش زور به چاك و په سندن له قه لېم ده درې .

● داري ميو ●

له راستيدا داري ميو له گه لې داري تري به بهر به تواناتره و زياتر بهرگي به فرو باران و ساردو سړي زستان و گهرماي هاوين ده گريت، گه لې سالي وا ده بې له پينج مانگ زياتر له زور ناوچه ي سهروي وولات له ژير به فردا ده مينېته وه و، دواي بهر رېش بوونه و پېش داره كه له جاران زياتر دهرسكيت و بهرهمهكه پېش زياد ده كات، ټهوه جگه له وه ي داري ميو توانايه كي ته واوي هه يه بو ژيان له زه و ي ووشكاندا واته - زه و ي ديني . .

مستر «اي، ايم، هملتون» له پهرتووكه به ناويانگه كهيدا «طريق الي كردستان» كه وهرگيردراوه ته سهر زماني عهره بې له لاپه ر «54» ي كتيه كه دا باسي جواني شاري شه قلاوه ي كردووه، ده لې :

«ټهوه شاره تا بلېي ديمه نيكي جوان و دل رفيني هه يو داري ميو بناري چياي سه فيني داپوشپوه، ټهوه داره جواني كه بهرگي گرېي گهرماي هاوين ده گريت و به بې ټاوه

ده ژيټ و له گهټ سهرمای زستانيشدا راهاتووهو هيچ باكي به گوراني وهرزه كان نيهو بهرهميكي. چاك و به سوود پيشكهش به مروف دهكات.

رهزهوانه كان بو پاراستني داري ميوله نازهټ و گيان له بهراني ديكه له گهټ هاتني مانگي نهوړوزدا دهكهونه خوږيان مشووري نهو دهخون كه پهړژين و چيله و تانوكي رهزه كانيان تازه بكه نهوه، وهكو باويشه تانوك يا پهړژين له شووركی دار دروست دهكرټ، وه به زوري له داري بهروو مازوو، دهبي نهو هوش بزاني كه زور جار له نهنجامي تازه كړدنه وهی «پهړژين» ی رهزه كاندا ناكوكي له نيوان دوو بنه ماله له دي پهك پرووی دده له سهر به زاندي سنور «تخوب»، چونكه ده بوايه نهو لايه نه زور به ووردي ره چاوبكرايه و كولاني نيوان دوو رهز بهيلزايه نهوه، ټير بو نهو هی خوږيان لهو ناكوكي و ده مه قالي په دوو برخه نهوه، خاوه ن رهزه كان ههټ دهستان به دريژايي پهړژيني رهزه كانيان جوړه رها داري بهر داريان ده چاند وهك: «هرمي و بلوی - بادام - وگويژ و داري تر، بهم جوړه ههريه كهي سنووري رهزه كهي خوي دهچه سپاندو كس بوي نه ده كرا له سنووري خوي رت بيت، نهو هه موو ټيش و كارانه ده بوايه له مانگي ره شه مي و ئاداردا كوتايي پي بهاتايه، چونكه لهو دوو مانگه دا وورده وورده داري تري دهستي ده كړد به «پشانه وه» له گهټ نهو هه موو ههول و كوشش و جموجولهي له سهر تاي ره زداناندا ددرا، ههر ديسان خاوه ن رهزو رهزه وان به گهرمي ده كه ونه گهران به دواي - دهماري - ته رايه تي. ئاو له نيور رهزه كه دا، چونكه وهكو باوه ئاو، ئاوه داني به دواوه يه، ټير كه گوماني نهو هيان بكر دايه كه له نيور رهزه كه دا ئاو هه يه، نهوه چوار دهوری نهو شوينه يان ده كولی تاوه كو ئاوي تيدا كويته وهو سوودي لي وهر بگرن له ئيشووكاري خو يانداو نهو شوينه يش ناوده نرا به «نه ستيره»، ههر له نزيك نهو شوينه شدا پارچه زهوي پهك خوش ده كرا بو كه پرو سابات كه له سهر چوار نه ستونده كي ريك و راست و پاكراو و چهند [قيسيكي] به هه مان شيوه،

به زوريش نهو دارانه ي بو كه پر به كار ده هاتن له داره سرووشتي يه كان بوون وهك داري بهرو بو سيهرش سووديان له گه لای داري بهروو مازوو «چروو» وهرده گرت و ده يان خسته سهر كه پره كه چونكه سيهره كهي زور فينكه و خهوتن و رابواردنيش چ له سهر وه چ له ژير نهو كه پرانه زور لهو شريانه. خوشتره كه تازه ترين كه رهسته و ئاميړي نه له كتروني و كاره بايي تيدا به كار ديت.

● بهرهمي رهزه كان كهي پي ده گات و چون ساغ ده كړي ته وه ●

له راستيدا ئاوو هه وای نهو ناوچانه ي كه رهزيان تيدا هه يه كاريكي گه وره ده كاته سهر په له كړدن له درهنگ و زوو پيگه يشتني تري له ناوچه پهك بو ناوچه په كي تر. نهو هتا له هه ندي ناوچه له مانگي شش و حه وتدا كه ده كاته ري كه وني مانگي رهزه بهری كوردي تري بهروو پيگه يشتن ده چيټ و بهره بهره تري كه خوش ده بيت و تاوه كو له مانگي ئابدا به ته واهوتي بهرهمي تري كه پنده گات و ده گاته شارو لادي كان. له سهرده مي پيشودا خاوه ن رهزو رهزه وان ه كان لهو مانگدا تووشي ئالوزي ده بوون و خهم داي ده گرتن و نه يان ده زاني چون بهرهمه كه ساغ بكه نهوه بيگه يينه بازار، چونكه به زوري بهرهمي رهزه كانيان له لايه ن ورج و زهرده و آلوه گيان له بهري ترهوه ده فته و تاوه خورا، بويه به هه موو توانايه كيان هه ولي نهو هيان دده زوو بيرن و بيفروشن جا له شار بوايه يا له ديهاته كان، هه ليه ته زور به يشمان لهوه ئاگادارين كه لهو سهرده مدا هو ي گواستنه وهی سهره كي گوي دريژ و وولاخي بهرزه بوو، بويه ده بوايه سهوي - سه به ته - وقه رتاله و ده ست قه رتاله ئاماده بكرانايه بو نهو هی تيدا دابگرن - واته تري تي بكن - وبه وولاخ بييه ن بو فروشتن هم تي كه و ليكه يه بو ماوه يه كي كه م ماندو و بوونيكي زوري گه رهك بوو سوود و قازانيكي ته و توشي به دهسته وه نه دده كه بهرامهر ماندو و بوونه كه بوه ستينه وه، به لكو تري كه

هينده ده كهوت وره زيل ده بوو ته نانهت بو فروشتنيش هينده بايه خي پي نه ده درا، جاري وا هه بوو بهرهمي رهزه كه ماندووبوون و ثرك و نازاري خاوهن رهزه كه يشي پر نه ده كرده وه، له بهر نهو باجانه ي لي يان وهرده گيرا ، وه كو باجي «بارانه» و «استهلاك» و «گومرگ» و «ده لالي» و كړي زهوي . .

زورجاري وا ده بوو ترني فروشه كه پاره ي نان و كه بابيكي بو نه ده مايه وه هه بره ي ش گه لي كه رتي و ابووه چهنه نوردوه نانيكي له ماله وه ده خسته نيور توره گه يه كه و ده ست قهرتاله ترني يه كي له گه ل خويدها ده برد بو نه وي له و سهره وه به برسيه تي نه گه ريته وه . .

جاري وايش ده بوو بهرهمي ترني يه كچار زور ده بوو، رهزه وانه كه ناچار ده بوو بهرهمه كه برني به زووترين كات بيات بو نه و ناوچانه ي كه ترني يان لي ني يه بو نه وي ثالو گوري پييكات . . ثير وه كو پيشتار گوتمان ترني كه ي ده خسته نيو (سهوي) - سه به ته يا قهرتاله و - كه له شوورك ي دار به رويا دار مازوو يا داري «بي» و «هه نار» دروست ده كرا - و، ده يخسته سهر پشتي وولاخيك بو نه و شونه ي ده برد كه مه به ستي بوو، جا نه گه ر وولاخه كه ي وولاخيكي چاك و به هيز بويايه نه وه سي سه به ته ي گه وره ي لي بار ده كرد له گه ل قهرتاله يه كي بچووك و ده يخسته سهر باره كه و بو نه و خانه خوي يه ي ده برد كه لي ميوان ده بوو، ثير هه ركه ده گه يشته نه و دي يه ي كه مه به ستي بوو، گورج به بي نه وي پشو بدات و بحه سيته وه سهرده كه و ته سهر يانيكي به رزو به زوريش سهر باني مالي خانه خوي كه ي هه ل ده بژاردو به هه موو ده نكي يه وه هاواري ده كرد «هاي ترني هاي ترني»، وهرنه ترني وهرنه ترني» بهم جوړه له و سهر تا نه و سهر ي دي يه كه ي ورياده كرده وه كه ترني هاتووه به دانه ونيله ي ده گوريته وه له فلانه ماليشه - به زوريش دانه ونيله كه گه نم ده بوو وشيويه گوريته وه كه يشي بهم جوړه ده بوو «سهر به سهر به گه نم، يه كه و دوو به جو، يه كه و نيويش به مزاش»، په له كړنه كه يشي له فروشتن و ساغ كړنه وه ي ترني كه بو

نه وه بوو نه وه كه بو روري دووهم بميته وه و بترشيت و خراب بيت و كه س لي ني نه كړيت، چونكه زور جاري وا ده بوو يه كه دوو رور پيشتار بهرهمه كه ده پناو له نيو سه به ته ده كرا ثير گه ر دوا بكه و تايه نه وه زور به هاساني تيك ده چوو، جا هه ر دوو به دوو اي بانگ كړنه كه ي ترني فروشه كه له هه موو ماليكه وه پرويان له و ماله ده كرد كه ترني لي بوو و بهو جوړه ي پيشتار برياري بو درا بوو ده فروشراو ثال و گور ده كرا ، وه نه گه ر بهاتايه و نه و ساله ده غل و دانه ونيله بهرهمه كه ي چاك بووايه «واته هات بووايه» تا بلي ي يه كه و دوو ترني كه ساغ ده بوو وه و زوري به گه نم ده گوريه وه، نه و سالانه ي هات بووايه و ده غل و دان زور بووايه ترني فروشه كه خوي ده خسته سهر پشت و به گه نم نه بووايه نه ي ده گوريه وه، نه و يش له بهر بي نرخی دانه ونيله كاني تروك جوو مزاش . . به پيچه وانه يش گه ر ساله كه قات و قري بووايه نه وه زور به كزي خه لك ي ثاره زووي ترني كړيني ده كرد نه گه ر چي هه وه ستي شيان بوي بچووايه، بويه ثال و گور كړدني ترني كه دوو سي روري پي ده چوو جگه له وي كه دوو سي دي يشي پيډه كرد تاوه كو ساغي ده كرده وه، له و لايشه وه بهرهمي ترني له نيو رهزه كاندا رور له دواي رور زيادي ده كړدو پيډه گه يشته، ثير رهزه وانه كان ناچار ده بوون بو نه وي ترني كه يان به خه سار نه چيت پرويان ده كرده دروست كړدني ميوز و دوشاو، كه له كاتيكي تري سالددا ده يانفروشت و ثال و گوريان پيډه كړدو ساغيان ده كرده وه، جا به پاره بووايه يا به ده غل ودان .

● خواماده كړدن . بو بهرهم هيناني ميوز و دوشاو



دواي نه وي كه گه لاويز دهرده كهوت و ترني به ته واره تي پيډه گه يشته، كاتي نه وه نريك ده بوو وه كه رهزه وانه كان مشووري نه وه بخون بو دياري كړدني شوني تايه تي

به رهنم هيناني ميوزو دوشاو، ئيتير روزهوانه كان خويان
 ناماده ده كړدو «مشتاغ» يان داده ناو ناوه ناو وېش به نيو
 روزه كانياندا ده گهران و نهو هيشووه تر يانې كه
 دهنكه كانيان به روه ووشك بوون ده چوون ده يان خسته لايه ك
 بو ميوزو، نهوانه وېش كه دهنكه كانې ته پرو تازه و جوان
 بووايه و رزيوي تيا بوايه بو دوشاويان داده نا، هر دوا به
 دواي هم كار وېش له نيو روزه كانياندا شونځيكان ده ستنيشان
 ده كړدو له دارو به رد پاكيان ده كړده وه و مشتاغې تري و
 دوشاويان لي داده نا. . نهوسا نهو هيشووه تر يانې كه له
 سهره وه باس مان كړد، به سه به ته ي بچوك بچوك بو شونځه
 پاك كراوه كه ده گوزرايه وه و هيشووه كان به ريز پيك ده خران،
 به جور پيك كه لاسكي هيشووه كان همووي به روه ژوور
 بوايه و دهنكه كانېش به پال په كه وه بونايه و به لام زور
 نه كه و تنايه ته سهر يه ك تاوه كو نه رزين. . هه روه ها ده بووايه
 «مشتاغې» تري و كوگاي دوشاو له نيو روزه كه وه له نزيك
 كه پره كه يا ساباته كه ي روزه وان بونايه تا به چاكي
 پاريزگاري لي بگردنايه و مه رومالاتي لي دوور بخستايه ته وه،
 به رږ مال و منداله كانې روزه وان كه له نيو روزه كه دا به
 ديار ي يه وه ده بوون، شه وانېش روزه وان كه هه ر خوي
 ده مايه وه و پاسه وانې روزه كه ي ده كړدو چا ونيكېش له مشتاغې
 تري و كوگاي دوشاو كه ده بوو. . به م شيويه تاوه كو ده ست
 ده كرا به ميوزو دانان و دوشاو ده رهيان همه حالي زور به ي
 روزه وانه كانې ناوچه ي وولات ده بوو. .

● جوړه كانې تري ●

له پاريزگاي هوليرو ناوچه كانيدا زور جوړه تري هه ن،
 وه له وانې كه زور به ناوبانگن نه مانه ن:
 تايه في، سې، ميرانې، ناسكه تري، زهر تك - هم
 جوړه يان هيشووه كانې له ميرانې پرتن - ، په وگه - تري يه كي
 رهش و زور ناسكه و به كه لكې ميوزو نايه ت، سوراو،

پيسكه - زور ووردو ناسكه له كشمېش ده چي به لام به
 پيچه وانې ته و نه ميان دهنكي هيه، رهش ميري -
 تري يه كي زور نايابه و بو ميوزو دوشاو به كار دي و له همو و
 تري يه كي تر چا كتره، گز رهي - هيشووه كي زور پره و به
 جوړي كه پي ده لين. بزار كوت. .

● رڼي تري و ميوزو دروست كړدن ●

وه كو باو بوو كه كاتي تري رڼين ده هات چهند ثافره تيك
 به كړي ده گيران به رږانه، رږانه كه وېش بريتي ده بوو له
 ميوزو، خاوه نې زوي بوي پرابووه وه هه ر كه به رهمي
 تازه ي ميوزو كه پي ده گه پست دوو بيژنگي ده درايه، به لام
 ثافره تري رنه كان له بهر نه وه ي ژيانيان له سهر نه و كړي يه
 بوو كه له نه جامي كار كه ياندا وه ده ستيان ده كه وت، بويه
 هه ر دواي كار كه يان كړي خويانيان و ده رگرت و پيوستي
 به وه نه ده كړد چاوه رواني ووشك بونه وه ي ميوزو ي تازه
 بكن، جا تري رنه كان كه هيشووه تري كانيان لي ده كړده وه
 هم موويان به ريز داده ناو دواي نه وه ي ووشك ده بووه وه له
 سهر به ربه يه كه ده ستيان ده كړد به هه لپشاوتني هيشووه ووشك
 بووه كان بو نه وه ي دان - واته دهنكه كان و دار كه كان له
 يه كترې جيا بيته وه، دواي نه وه ي به بيژنگ به بايان ده كړد،
 نه و به ر بادا نې ميوزو وېش پاش بيست تاوه كو
 بيست و پيچ رږ ده بوو دواي ووشك كړنه وه ي تري و
 را كړدنې له بهر رږ دا. .

له راستيدا تري به دوو قوناغ ده كړي ته ميوزو، يه كه ميان
 نه وه بوو كه له سهره وه باسي مان كړدو كه پي ده لين
 ميوزو ي هه رهمه، جوړي دووه ميشيان جياوازي يه كي كه مي
 له گه ل هي پيشوودا هيه، چونكه همو و هه لگيرو وه رگيري
 وه كو جوړي يه كه ميانه، ته نها نه وه نه بي كه هم جوړه
 ميوزو ده بي هيشووه كانې ته و تري يه ي لي ي دروست
 ده كړي ته ده سبژير بن و دهنكه كانيشي قه له وتر بن، ئينجا

هیشووہ کان دہخړینه نیو مہنجه لیکي گهره ی زنجیردارو دہخړیتہ سہر ناگر ، ہرکہ ناوہ کہ کولاکہ میک «خولہ میشی» داربہرووی تیدہ کەن لە گەل یە کەم بلقدا هیشووہ تر ییہ کان لە ناوہ کہ ہلدہہین و لە پاشدان لە سہر شتیکی پاکدا «رای دہ کەن» واتہ دای دہنن بۆ ئەوہی ووشک بیتہوہ ، ئەم جوړہ میووژہیش پی ی دہلین «میووژہ مہلہ» ، کہ خوشترین و بہ ناویانگترین جوړی میووژہ ، بہ لām کہم دہست دہ کەوئ ئەویش لە بہر ئەو ئەرکہ گرانہی کہ ہەبەتی بۆ پاک کردن و چاک کردن ، ہەر وہا دہبواہ ہیشووی تر یی ئەو میووژہ دہنکەکانی گہورہ بوواہ و رزیوی تیدا نہبوواہ بۆ ئەوہی لە نیو ناوی کولادا نہچرووسی و بچووک نہبیتہوہ .

● ھەلگرتن و پاراستنی میووژ ●

وہکو ھەموومان دہزانی زوربہی زوری خیزانہ کان لە کوردستاندا میووژ ھلدہگرن ، بۆ ھەلگرتیشی بۆوہرز ی زستان ، ماله خواوہ رەزەکان «خرا» و ھەمبانہ و کەندوویان ھەبوو میووژہ کەیان تیدہ کردو بۆ کاتی دیاری کراو ھلدہگیرا ، چاکترین کەرستہی پاراستنی دہغل و دان و زەخیرہو گەلئ شتی تر ی پیوستی مال لە میوہجاتی ووشک کراوہ کەندو ھەمبانہ و خرا بوون ، زوربہی زوری ماله کان گەلئ ھەمبانہی گہورہ و بچوکیان ھەبوو ھی وا ھەبوو چوار ھەنگلی ھەبوو ، ھەندیکیان رەنگاو رەنگ بوون ، زور جاری وا ھەبوو ھەمبانہی تایبەتیان بۆ میووژ دروست دہ کردو ھەر جوړہ میووژیکیان لە ھەمبانہی کی تایبەتی دہ کرد ، وەکو میووژی رەش و سوورو زەرد ، کہ بۆ شەوچەرہی شەوانی زستانیان دادەنا لە تەک کاکلہ گونزو باوی - بادام - بیخون .

● دروست کردنی دوشاو ●

دوای ئەوہی باسی دروستکردنی میووژمان کرد بہ ھەردوو جوړہ کەبہوہ ئیستاش کورته باسیکی دروستکردنی دوشاوی تر ی دہکەین :

بۆ دروست کردنی دوشاو خواوہ رەز و رەزەوانہ کان دہهاتن ئەو ھیشووہ تر ییہ زور پی گەشتووانہیان دہہیناو بہ ھوی سەبەتہو قەرتالہ دہیان گونزایوہ بۆ سہر کولی دوشاو ، پیشترو بہر لەوہی دہست بکەن بہ کولاندنی تر ی کانیان لە «راوہک» دہکرد لە سہر کولی دوشاو - کہ بریتہیہ لە قەدہداریکی گہورہ نیوہی لی لادہبری و نیوہکە ی تر ی دہکولندری تاوہکو تەواو قوول دہبی و بہ در یژایی دارہک ، ئەوسا ئەو «راوہکانہی» کہ تریان تیدایہ دہکولہکە ، دہھاوشتترین و زەلامیک بہ پی دہکەوتہ سەریان بۆ ئەوہی شیلای تر ییہ کە بہ تەواوہتی دەرچیت و لە رینگہی کولہکەوہ دەرژیتہ نیو ئەو مەنجهلہ تایبەتی یی کہ لە سہر «کوگاکہ» بۆ دوشاو کولاندن ئامادہکراو . ئیتەر دوای ئەوہی کرداری تر ی گوشتنہکە تەواو دہبوو مەنجهلہ کەیان دہخستہ سہر ناگرو شیلاوہ کەیان دہکولاند تاوہکو تەواو چر دہبوو پاشان دہبوو بہ دوشاو ، ئینجا سارد دہکرایہوہو لە نیو کپەلہی تایبەتی دہکراو ھلدہگیرا بۆوہرز ی زستان ، تر یی سپیش ھەر دیسان بہم شینوہ دوشاوی لی دروست دہکراو ، دوشاوہکە ی وەکو ھەنگوینی لی دہهات ، بہ لām ئەم جوړہ دوشاوہ لە ھی تر یی رەش کەمتەرہ ، ئەویش لە بہر ئەوہی تر یی سپی خوی لە خویدا لە ھی رەش کەمتەرہ . جگہ لەم دوو جوړہی کہ لە پیشوہ باسماں کردن ، جوړہ دوشاویکی تریش ھەبہ کہ پی ی دہلین دوشاوی «چک چکە» کہ بریتہیہ لە دوشاوی باسکراو ، بہ لām جاریکی دیکہ دہپالئوری و تنوک تنوک لە ئامیری پالوتندا دہتکیتہ خواوہو لە قاپیکدا کۆدہکریتہوہ بہ لām ئەم جوړہ دوشاوہ زور کەمہ ، چونکہ ماندووبوونی زوری دہوئ ، رەنگی ئەم دوشاوہ زور زەردوخست و جوانہ ، ئەگەر یەکیک چاک لە جوړی دوشاو شارەزا نہبیت ئەوہ بہ ھەنگوینی لە قەلەم دہدا .

لە کوردستاندا گەلئ مالی وا ھەبوون و ئیستایش ھەن ، ھەموو سالی کپەلہ دوشاویکی تایبەتی یان بۆ

خواردنی خوځيان ټاماده ده کړدو ده يان کړده نيو کويه لويه کي جوان پاشان کوله که يه کي جوړی «کودی حاجی» ده هين و ناوه کهي دهرده هين و نه ووی تریشی کوز کوز ده کهن و ده یخه نه نيو کويه لوی دوشاوه که و پي ی ده لئین «به له چه ک» که شتيکی زور خوش و به له زه ته و مروف هرگيز له خواردنی بيزار نابيت .

● ټرک و ماندو و بونیکي زور له پشاوی ژيان و

● گوزهرانيکي چاکتردا

خواهون ره زو ره زه وانه کان له گهل ټه و شدا که زور ماندو و ده بون و باری ژيانيشيان هر ديسان بي کم و کورتی نه ده بوو، به لام ټه مانه همووی نه ده بونه کوسپ له به رده م په روه رده کړدنی ره زو، باغ و بيستانه کانيان و نه نجامدانی کاروباری روژانه يان و، ټيشکگرتيان به ديار ره زه کانپانه ووه بو ټه ووی به ره همی چاکتر وده ست بين، به لکو زیاترهانی ده دان بو ټه ووی زیاتره بایه خ به دانانی ره زی تازه بدن و شيويه کي باشر خزمه تي بکه له ټه ک ره زه کونه کانپان که به دريژابی سال له چاوه ديري کړدنی سارنده ده بوونه ووه، به رده وام له گهل پاک کړدنه ووه تازه کړدنه ووی په رږين و چيله و تانوک کانپاندا خهريک ده بون و هر که له به ريکي هه بووايه به په له چاره سريان ده کړد، بو ټه ووی ره زه که يان کور نه بېته ووه نه مري و له ده ستیان نه چی .

سهره پای ټه و هه مو ماندو و بون و ټرک و ټازاره ی که ده هاته ريی کاسبکارو کړیکارو جووتیاره کان، که چی له نه نجامی کاره که ياندا سوودو ده ست مایه يه کي ټه و ټوپان وده ست نه ده که وت بو دايين کړدنی ژيانی خوځيان و مال و منداله کانپان، به لکو به ژيانیکي نه مرو نه ژين رازی ده بون و ده نگیان نه ده کړد . . .

گهر نه ختی بو دواوه بگه رينيه ووه سهرنجيکي خیرای ژيان و گوزهرانی ټه و ساي ټه و هه ژارانه بدین، به ټاشکرا ټه و هه مان بو روون ده بېته ووه که چ ژيانیکي ناخوش و پر مهرگه ساتی ده ژيان، ټه و جل و به رگه ی ده يان پوشي زیاتر

له تابلويه کي په نگاو په نگاو په نگي ده کړد چونکه له هه مو و لایه که ووه به پينه و په رو رازينر اېووه، ده ست کورتی و هه ژاری وای لي کړد بون که شه و روژ کاربکه ن و نه ووستن، که چی هر ديسان بي رانه ده گه پستن و روژنی تيرو ده روژ برسی ده بون، ته نانه ت فروشتن و ټال و گوړ کړدنی به ره همی تري و دوشاوو مي سووژيش کاریکي هيجگار به ته زیت و ټازارو سهخت بوو، ټه مانه ی باسمان کړد هه مووی باريکي گران بوون به سهر شانی ټه و هه ژارو چه وساوانه ی ژيانپان به سترابو ووه به ره زو باخ و به زه ووی و کړیکاري لای ټه م و ټه و . به پيچه وانه ی سهرده می تازه مان که ژيان و باری گوزهران تاراده يه کي چاک گوړانکار يه کي به خويه ووه ديووه و، زور ټرک و فرمانی که ټه وسا زور به ته زیت و به قورسی ټه نجام ده درا ټيمرو ټه نجامدانی له چه ند ده قيقه يه ک رت ناکات ټه و به ره هم و که لويه لوی جاران ره زه وانه کان به روژ و دوو روژ ده يانگه يانده بازارو ديهاته کان بو فروشتن و ساغ کړدنه ووه ټيستا به چه ند سه عاتیک ده گاته ټه و شونپانه ی ټه و سباو به پاره يه کي چاکتر ده فروشريت و زووتر ساغ ده بېته ووه ټه مه سهره رای کړدنه ووی چه ندين کارگه ی پيشه سازی له ناوچه کانی وولاتدا، له پيشه ووی هه موویشيان به نيسبت ره زه وانه کان، کارگه ی له قوتو کړدنی ميوه جات .

هر ټه و هيش وای کړدوه که ټيمرو تري بایه خيکي زوری بي بدری نه ک هر له وولاتی خو ماندا به لکو له هه موو جهاندا .

ټيستا په زه وان وکو رابردو به ده ست فروشتن و گه يانده بازار ی «تری» ووه ماندو و نابيت، به لکو گه لي جاری واهيه به ره مه که ی خوی هر له نيو په زه که يدا ده فروشيه ووه سوودیکي باشی وده ست ده که ووی . .

هه لېه ته هه موومان ټه ووه ده زانين که تري سامانيکي به نرخه و واپويست ده کا زیاتر بایه خي بي بدری و ټه و ره زو

باخانه‌ی که له زور ناوچه‌ی وولاتدا بلاوبونه‌ته‌وه زیاتر دهست به بالی خاوه‌نه‌کانیانه‌وه بگیریته، بو‌ته‌وه‌ی ری‌و شونی تازه‌یان فیریگریته و له پرووی به‌ره‌وپیشه‌وه چوونی کرداری به‌روه‌ده‌وه ناشتنه‌وه ئاگادار بکریته‌وه و فیری ته‌وه بکریته که ریزی دهست چین زور له ریزی خوړسک چاکترو به سوودترو به‌ره‌مه‌کیشی باشترو ده‌یت .

هه‌ول بدری زیاتر له تاقي کردنه‌وه‌ی وولاتانی پیشکوتوو له بواری به‌روه‌ده‌کردنی تری و میوه‌جاتدا ئاگادار بکریته‌وه . . ئیمرو تری جگه له‌وه‌ی که قازانجیکی ئابووری هه‌یه بو‌ولات له هه‌مان کاتیشدا خه‌ریکه له مه‌یدانی چاره‌سهری نه‌خوشتی و نه‌ندروستیشدا سوودی لی‌وره‌ده‌گیریته، ته‌وتا ئهم دوو شاره‌زایه «دکتور کارلیه و دکتور ماکفان» به دوورو دریزی له کتیی «خواردن نه‌وه‌که ده‌رمان - الغذاء لا الدواء» که دکتور «صبری القبانی» دایناوه له لاپه‌ره «68 - 72» له ووتاریکیاندا په‌نجه بو‌ته‌وه ده‌وره‌گرینگه‌ی تری پاده‌کیشن له بواری چاره‌سهرکردنی نه‌خوشتیدا .

ئه‌مه‌ی له سه‌ره‌وه له باره‌ی تری‌وه روونم کرده‌وه کورته‌یه‌کی زور کورتی بایه‌خ و گرینگی ته‌و میوه‌یه‌یه که له زوربه‌ی ناوچه‌کانی کوردستاندا هه‌بووه هه‌یه هیوادارم توانیستم به‌شیکی زوری ته‌و کارو کرداره که له‌پووری‌یانه پروون بکه‌مه‌وه که له کورده‌واریداو له مه‌یدانی وه‌به‌ره‌م هینانی تری و به‌ره‌مه‌کانی تری‌دا باوبوون و ره‌زه‌وانه‌کانی ته‌وسا زور به ته‌نگی‌یه‌وه بوون و ئیمرو به‌ره‌وه نه‌مان ده‌چن و له بیر ده‌چنه‌وه .

● فهره‌نگۆک

● بۆلی: ده‌نکی هیشووه تری، بۆل.

● قورت: چالی بچووک.

● چيله؛ تانۆک: په‌رژینیکه بو‌سنوور دیاری کردنی زه‌زو باخ داده‌نریته .

● شوورک: لقه داری شلک و باریکه.

● تخووب: سنوور - زیاتر بو‌سنووری زه‌وی و ره‌زه‌کاردیته.

● باوی: بادام

● په‌سیره: به‌رسیله.

● ئه‌ستوون یا ئه‌ستونده‌ک داریکی ئه‌ستووری دوو-گوئی‌یه، چه‌له‌مه.

● قیسپ: داریکی ریکو باریکه . .

● سه‌وی، قه‌رتاله: دوو ئامیری گۆزانه‌وه‌ی تری و میوه‌جاتن له شوورکه دار دروست ده‌کریته . .

● که‌ندوو: له شیشه‌ی به‌رمیلیکی گه‌وره‌یه‌وه له فوری سوور دروست ده‌کریته و دانه‌وێله‌وه میوه‌جاتی ووشکراوه‌ی تی‌ده‌کری . . له‌قامیشی ته‌لزم ته‌لزم کراویش دروست ده‌کری‌وه به‌فور سواغ ده‌دری.

● هه‌مبانه: پیستی بز و مه‌ری کوژراوه‌یه، به‌لام پیسته‌که به‌ساغی ماوه‌ته‌وه واته هه‌ل نه‌براهه، به‌لکو دوا‌ی کوشتنه‌وه‌ی بز نه‌که یان. مه‌ره‌که، پیسته‌که غاراوه‌وه گوشته‌که‌ی لی‌ ده‌ره‌ینراوه.

● هیزه: ئه‌میشیان هه‌ر له پیستی مه‌رو بز دروست ده‌کریته به‌لام له هه‌مبانه نه‌رمتره، پۆن و په‌نیرو دوشاوی تی‌ده‌کری . .

● خرار: گۆنیه‌که له مووی بز دروست ده‌کریته.

● راوه‌ک: کیسه‌یه‌که له شالی رانکوچوغه دروست ده‌کریته . .

● سه‌رچاوه‌کان

1 - کۆمه‌ل زانیاری‌یه‌کی تاییه‌تی خوژم له باره‌ی ئهم باسه، له ئه‌نجامی ژیانم له ناوچانه‌ی که به‌م میوه‌یه ناساراون و سه‌ره‌رای سوود وه‌رگرتن له‌و که سانه‌ی که له‌م بواره‌دا شاره‌زان . .

2 - ته‌ورات و چه‌ند ئه‌فسانه‌یه‌کی کۆن که له باره‌ی تری‌وه ده‌وین.

3 - پی‌ره‌میری نه‌مر - محمد رسول - هاوار - لاپه‌ره «274».

4 - هه‌مان سه‌رچاوه لاپه‌ره «276».

5 - الغذاء لا الدواء - صبري القبانی - ص 68 - 72